

գտնուելու իր բախտին, միշտ սաւառնակ-
ներու որակը բարւոքել ջանացած է, քանի
որ ո՛ր և իցէ պահու մը իր գործարանները
կրնան լաւագոյն օրինակներէն մեծաքա-
նակ արտադրել:

Իտալիա այս երկու քաղաքականութեան
միջին ճամբան հետեւիլ կը թուի, իր օգա-
նաւային տորմիզները իրենց որակով մեծ
վարկ ունին աշխարհի մէջ, որուն իր
կեանքի գնով զարկ կու տայ և կ'ոգեւորէ
Նախարար Զօր. Պալպոյ:

Գերմանիա՝ որուն կ'արգելէ Վերսայլի
դաշնագիրը գինուած սաւառնակներ շինել,
արդէն իր գործարաններն ու մեքենակա-
նութիւնը կատարելութեան հասցուցած և
իր երիտասարդութեան շարքերը լծած
թեւատարած թռիչքի (Vol à voile) տի-

րապետելու արուեստին, ու այսպիսով
մարդկային մարզուած պաշարը պատրաս-
տած է: Գալով սաւառնակին, վաճառակա-
նական սաւառնակ մը շինել ու պատե-
րազմական բոլոր պէտքերուն ծառայցնել
մէկ ամսուան գործ է, և հաւանաբար
գերմանացին տեսական ամէն աշխատու-
թիւն, ամէնընտիր կազմածներով արդէն
պատրաստ ունի: Բաց ատկէ զէնք գտնել
միշտ ալ հնարաւոր է, ինչպէս ցոյց կու
տայ Ծայրագոյն Արեւելքի օրինակը, այն
է զէնքի առաքումի զէմ պետութեան մը
արգելքը եւ զինագործ վաճառականին
պայմանագրութիւնը յարգելու պարտա-
ւորութիւնը:

Վ. ԱԶԳԷՆ Ա. ԱՆԳԵՆԱՍԵԱՆ
Ծարտարագէտ

ՈՒՍՈՒՅԶԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲ ԶԱՄԻՉԵԱՆ

(ԻՐ ՄԱՀՈՒԱՆ ՏԱՍՆԱՄԵԱԿԻՆ)

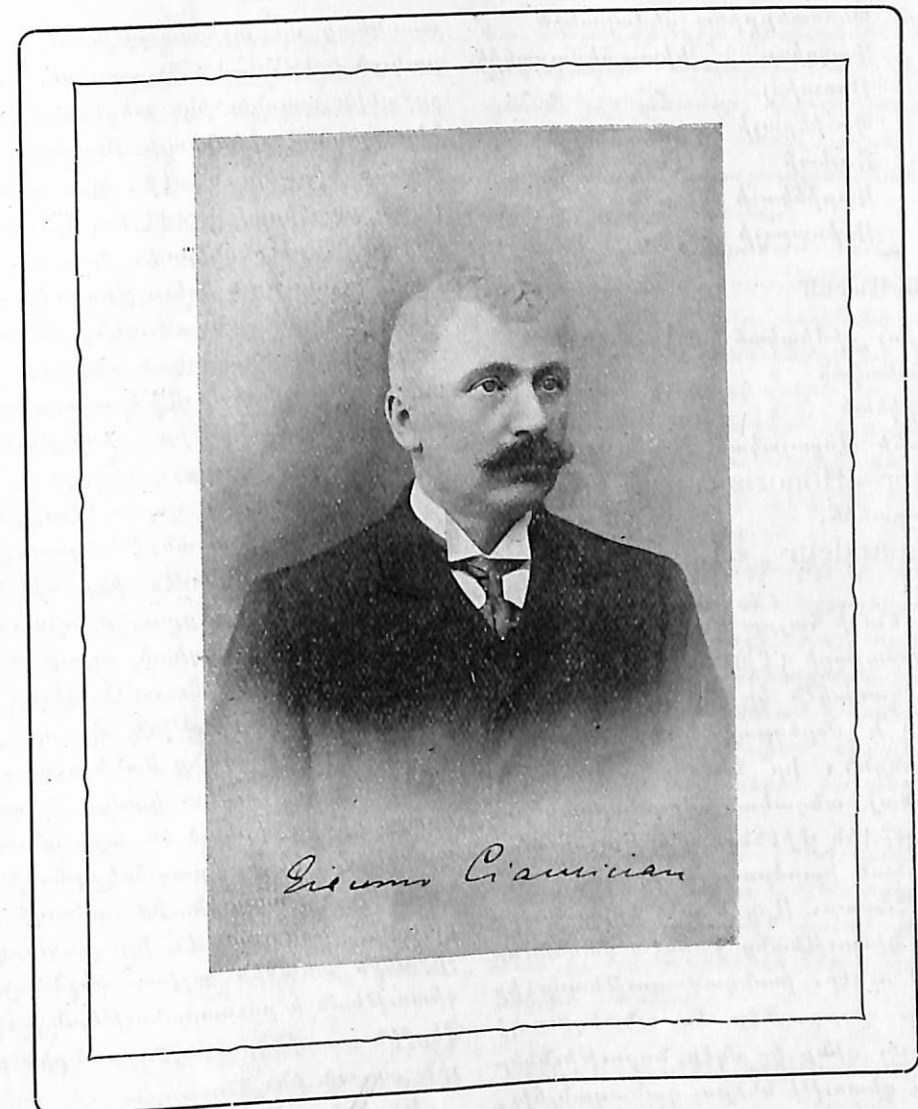
ԻՍԱԼԻՈՅ ԹՐԷԻՍԹ քաղաքի հայ գա-
ղութին մէջ պատմական ու պատկառելի
անուն մը պիտի մնայ Զամիչեան ընտանեաց
անունը: Ան տուած է միաբանակից մը
Միխիթ. Ուխտիա՝ Հ. Թովմաս Զամիչեանը
(Ծն. 1815 ի Թրիեսթ) և անոր եղբորորդին՝
Ուս. Յակոբ Զամիչեան՝ մեծ գիտնականը,
որ ծնած է հոն՝ ի Թրիեսթ, 25 Օգոստոս
1857ին և մեռած ի Պոլսոյ 2 Յունուար
1922ին:

Հակառակ որ միջազգային դէմք մ'է
ան՝ իր բազմաթիւ գործերով աշխարհիս
բոլոր գիտական միջավայրերուն ծանօթ,
հայ մամուլը սակայն՝ «Բազմալէպ»-ի մէջ
երեւցած 1909ի Յ. Ֆէսճեանի համառօտ
գրութենէն և 1922ի Հ. Ե. Սիրունեանի
երկու էջ թարգմանութենէն զատ՝ կարծեմ
առիթ չէ ունեցած անոր մասին խօսելու:

Պատճառն հասկնալի է. որովհետեւ նա
պատմական, գրական և քաղաքական աս-
պարէզներու չէր նուիրուած: Նա զուտ
գիտնական մ'էր, բնութեան առեղծուած
ներուն մէջ թափանցող հսկայ միտք մը,
նիւթէն աննիւթն անցնող և անկենդան
առարկաներէ կենդանի էակներու մասնիկ-
ներ բաղադրող մեծ քիմիաբան մը:

Անցեալ դարու գերմանացի ամենամեծ
օրկանիք քիմիաբանը, Emil Fischer,
քանի մ'անգամ առաջարկած է անոր
յատկացնել ծանօթ Nobel ի մրցանակը.
միայն ասիկա արդէն բաւական էր իր
անունը դասելու գերագոյններու կարգին:

Դարեր տեսող շարունակական փոփո-
խութիւններ և խառնակութիւններ հայ
ժողովուրդին թոյլ չեն տուած ամփո-
փուելու և նուիրուելու նման դժուարամա-

ՈՒՍՈՒՅԶԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲ ԶԱՄԻՉԵԱՆ

տոյց գիտութիւններու: Սակայն այսօր
ասոնց կարեւորութիւնն աւելի զգալի է
և ազգութիւն մը կազմել ու պահել ու-
զոյնները հարկ է լծուին նոր ուժեր ստեղ-
ծող ու կազմակերպող իրական աշխա-
տանքի. հարկ է մղում տալ աչք և միտք
զուարճացնող արուեստներէ աւելի՝ զրա-
կան գիտութիւններուն որոնք զարուս քա-
ղաքական ուժը կը կազմեն:

Զամիչեան իբրեւ քիմիաբան՝ պատե-
րազմի ժամանակ իտալիոյ անհամար ծա-
ռայութիւններ մատուցած է: Պատերազ-
մական կազերու զէմ պաշտպանուելու

համար հնարած է առաջին դիմակը եւ
հակառակ իր յառաջացած տարիքին՝ ան-
խոնջ աշխատած է գերմանացիներու ար-
ձակած թունաւոր կազերը բնորոշելու և
նոյն ու այլ միջոցներով հակադարձակում
կատարելու:

Իսկոյն զաղափար մը տալու համար
Զամիչեանի հռչակին՝ յիշենք որ նա էր.
Նախագահ Խաղիոյ քիմիական ընկերու-
թեան.

Հրամանատար Խաղիոյ Թագին.
Ծերակոշտական Խաղ. քաղաքապետ.
Անդամ Լիւնէի անդամներին.

յօդուածները գետեղած է միայն Lincei ձեմարանի հանդէսին մէջ: Ուրիշ յօդուածներ ունի «Gazzetta Chimica» և «Annali di Chimica» ամսաթերթերուն մէջ: Աշխատակցած է նաեւ գերմանական, անգղիական և գաղղիական հանդէսներու: Իր մահէն վերջ աշակերտները հրատարակեցին նաեւ իր Տեսական Քիմիայի դասերը՝ զորս ծանօթագրած էին:

Չամիչեան՝ ղեռ 19 տարու պատանի՝ Վիեննայի իր աշխատութիւններուն իրրեւեզրակացութիւն յայտարարած էր. «Մենտեյէֆի տախտակին մէջ համակարգ մարմիններու համակարգ լուսագիծ (linee spettrali) ունենալը հաւանօրէն հետեւանք է նոյն սկիզբն ունենալուն»: Աւելի միական շրջանի յանդուգն տեսողութիւն մ'էր ասիկա և առիթ տուաւ որ ժամանակակից մեծ գիտնականներ «տղայութիւններ» կոչեն իրողութիւն մը որ այսօր ընդունուած է: Նոյն շրջանին նմանապէս նա հետեցուցած էր թէ «Լուսապատկերը ամէնէն յարմար գործիքն է հիւլէներու շարժումներն ուսումնասիրելու համար»: Ինչ որ յետոյ Bohr հաստատած է տեսականօրէն և փորձով:

Սակայն Չամիչեանի անունը մասնաւորապէս կապուած է բիրտիւն. վերը յիշուած 168 յօդուածներէն 80ը ատոր նուիրուած են: Բիրտը գործարանաւոր մարմին է, շատ տարածուած բնութեան մէջ ու մեծ կարեւորութիւն ունեցող՝ բոյսերու և մարդոց համար: Կը պարունակէ իր կորիզին (nucleo) մէջ 5 հիւլէ ջրածին, 4 բնածուխ և մէկ բորակածին: Չոր օրինակ, բիրտը կը գտնուի տերեւներու և արեան մէջ քրոքիի և արենագնդակիտներուն կապուած, առաջինը բոյսերու անունը կը հայթայթէ օդէն բնածխային թթուոտ հայթայթելով, երկրորդը կենդանիներու շնչառութեան համար արեան մէջ անհրաժեշտ է: Բիրտի կորիզը կը մտնէ նաեւ արդարմանայտներու մէջ և ալքալոյտներէն՝ երբորիւնի, սրբոքիւնի և քրոքիւնի մէջ: Չամիչեան գտած է նաեւ բոլորովին նոր խառնուրդ մը բիրտի և մա-

կիշի (tetraiodopirrolo) որ բժշկութեան մէջ կը գործածուի իրրեւ հակաճեխիչ:

Իր ուսումնասիրութիւնը ֆիկոլոկոն և ասոնց երկրներուն վրայ նմանապէս կարեւոր է, ասոնց բուրուսմաւէտ նիւթերու հետ կապ ունեցող մարմիններ են և ինքը շատ մը նոր բաղադրութիւններ գտած է. չէ կարելի մոռնալ այս կարգէն apionoloն որ առաջին ծանօթ քառարժէք ֆիկոլոն է՝ պարունակուած ազատքեղին մէջ:

Լոյսի ազդեցութիւնը գործարանաւոր մարմիններու վրայ կը սկսի ուսումնասիրել 1900ին: Նպատակն էր բնական նիւթերը բնական միջոցներով առաջ բերել, առանց փորձատան սուղ միջոցներուն և տաժանելի աշխատանքներուն դիմելու: Յետոյ այսօրուան քիմիական ճարտարարուեստը իր նախանիւթերը կ'առնէ ընդհանրապէս ածուխէն որ կընայ օր մը սպառի: «Ածուխը, կ'ըսէ Չամիչեան, դարերու ընթացքին հաւաքուած հարըստութիւն մ'է որ պէտք չէ վատնել»: Ըստ Englerի՝ Եւրոպա 700 միլիար տակառաչափ ածուխ ունի, հազիւ բաւական հազար տարուան համար: Մինչդեռ մէկ տարուան արեւի ջերմութիւնը երկրիս վրայ՝ համազօր է 384,000 միլիար տակառաչափ ածուխի. ինչո՞ւ չչահագործել այս ուժը: Բոյսերը ինչպէս օդին մէջ պարունակուած քիչ մը բնածխային թթութուտն օգտագործելով և գետնէն քիչ մը աղ առնելով՝ արեւին լոյսին և ջերմութեան ներքեւ հրաշալի բաղադրութիւններ կը ձեւացնեն, դաշտերը կը կանաչանան, ծառերը կը ծաղկին և պտուղները կը հասունանան... Գրչափ վայելք մարդուն համար: Նման գործողութիւններ տեղի կ'ունենան նաեւ կենդանական աշխարհին մէջ: Այս բոլորը ինչպէս տեղի կ'ունենայ, ինչո՞ւ մարդս այդչափ պարզ միջոցներու դիմելով պիտի չկարենայ պատրաստել ինչ որ իրեն օգտակար է»:

Եւ ահա Չամիչեանի քիմիական նիւթեր պարունակող անօթները փորձատան տանիքին վրայ կը շարուին, մէկը ալքոլ և քիթոն կը պարունակէ, միւսը ջուր և քի-

թոն, երրորդ մը երրորդակեմալտիտ, չորրորդ մը յիսմիտրիք քրոքուտ և քաղախաւտ. ու այսպէս օրեր արեւին տակ ձգելէ յետոյ Չամիչեան կը սկսէ իր դժուար գործը. հետեւիլ գոյներու փոփոխման, լուծել, հալեցնել, թորեցնել և բիւրեղացնել, մասերու բաժնել և բնորոշել նոր կազմուած բաղադրութիւնները՝ որոնց քանակը երբեմն հազարորդակուած է աւելի չէր ըլլար:

Չամիչեան իր այս աշխատանքներուն նուիրած է 50 էն աւելի յօդուածներ և զանոնք խտացուցած է նաեւ համաժողովներու մէջ: 1912ին Նիւ Եորքի մէջ իր բանախօսութիւնը ոչ միայն գիտական աշխարհի ուշադրութիւնը իր վրայ հրաւիրած է, այլ նաեւ ամերիկեան բոլոր հասարակութեան: Հետաքրքրական է հետեւեալ դէպքը. Չամիչեան իր փորձատան մէջ նկատած է որ ինչ ինչ բաղադրութիւններ լոյսի զօրութեան համեմատ իրենց գոյնը կը փոփոխեն, գեղեցիկ պսպղուն գոյն կ'առնեն երբ լոյսը շատ է, կը տըժգոյն կ'առնեն երբ լոյսը կը նուազի: Որով, ըստ գունին երբ լոյսը կը նուազի: Որով, ըստ Չամիչեանի, ապագային այդ նիւթերով կարելի պիտի ըլլայ ներկել զգեստները, որոնք սրահի մը լոյսին զօրութեան համեմատ պիտի չափաւորեն իրենց գունաւորումը: Կատակելով՝ ասիկա ներկայացուցեր է իրրեւ le dernier cri de la mode à venir, այնպէս որ յաջորդ օրը անցը և կին բազմաթիւ ամերիկեան թըղթակիցներ Չամիչեանի գտնուած պանդուկը յարձակում կը գործեն և բաւական կը նեղեն զինք շրացուցիչ նորաձեւութեան մասին տեղեկութիւն առնելու համար:

Այս աշխատանքներուն հետ կապ ունեցող իր յաջորդ փորձերը ուղղակի բոյսերու վրայ կը դառնան: Նա՝ զանազան մարմիններ ներարկած է բոյսերու մէջ և քննած անոնց կրած փոփոխութիւնները: Նախ և առաջ կրտաքոյտներու կազմութեան պատճառն ուզած է հասկնալ: Կրտաքոյտները բաղադրեալ մարմիններ են, կը պարունակեն անպատճառ շաքար և ապարունակեն նիւթեր: Կրտաքոյտներու

ներկայութիւնը բոյսերու մէջ շատ մը բացատրութիւններու և վիճարանութեանց տեղի տուած է. ինչ է պատճառն անոնց կազմութեան: Կենդանիներու և բոյսերու մէջ եղած զլխաւոր տարբերութիւններէն մէկն այն է որ՝ առաջիններն իրենց պէտք չեղած անկարեւոր նիւթերը կարող են արտաքսել, մինչդեռ բոյսերն անկարող են զայդ ընելու. ուրեմն կրտաքոյտներու կազմութիւնը արտաքսել չկարենալու և վնասակար նիւթերը չէզոքացնելու ձեւ մը չէ՞ միթէ: Չամիչեան գտած է որ ներարկելով թունաւոր մարմին մը՝ բոյսերու մէջ տեղի կ'ունենայ մասնաւոր աշխատանք մը և կը կազմուի կրտաքոյտը: Յիշենք միայն եգիպտացորենի պարագան՝ որուն մէջ ներարկած է թունաւոր սալիձեկներ եւ յետոյ հաստատած անվնաս սալիձեկի կազմութիւնը՝ որ կրտաքոյտ մ'է:

Բոյսերն իրենց մէջ կը պարունակեն նաեւ ալքալոյտներ: Ասոնք մարմիններ են որ առաջ կու գան աւշակէ (ammoniac) և քիչ քանակութեամբ իրրեւ դեղ կը գործածուին, բայց հազիւ քանակը քիչ մը բարձրանայ՝ մահացու կ'ըլլան: Ըստ ոմանց, բոյսերու մէջ թոյնի այս արտադրումը կենդանիներէն և հիւանդութիւններէն պաշտպանուելու միջոց մ'է. եթէ ծառի մը վէրք տանք՝ ալքալոյտները հոն կը խուժեն: Ըստ Pictetի պէտք է նկատել զանոնք անկարեւոր նիւթեր որ ալպոմինոյտներէն կը բաժնուին և տեղ մը կը հաւաքուին: Արդ, կը հարցնէ Չամիչեան, ինչո՞ւ այս անկարեւոր բաղադրութիւնները պիտի երթան ճիշտ սերմին մէջ հաւաքուին: Պատճառն աւելի խոր պէտք է ըլլայ. հաւանական է որ այս զրգոյն նիւթերը բոյսերու մէջ զրաւեն այն տեղը ինչ որ օրմոնները կենդանիներու մէջ, այսինքն լոյսի, տաքութեան և արտաքին պատահական պատճառներու ներքեւ՝ անոնց աճումը և բեղմնաւորումը կանոնաւորող:

Այսպէս, նա ո'չ միայն գեաւոր բոյսերը կը խնամէ, անոնց արմատին ծծելու կերցնել տալով ալքալոյտներ այլ գոր-

ծառանաւոր նիւթերու մեծ շարքեր կը ներարկէ բոյսերու մէջ և անոնց կրած փոփոխութիւնը կը քննէ: Հարկ է միայն յիշել իր նկատած նոր երեւոյթներէն և գիտեցնել զոնք մէկը. մերիլի օրէնքը, որով ներարկուած մերիլի կ'երթայ և կը գրաւէ բազմաթիւ ծննդներու տկար մասերը զօրացնելով բոյսի դիմադրական կարողութիւնը, այս կերպով նա հեշտութեամբ կը պայքարի արտաքին միջամտութեանց դէմ:

Ասոնք Չամիչեանի վերջին աշխատութիւններն էին. ան ձեռնարկած էր զանազան ուղղութեամբ նոր աշխատութիւններու, բայց երեք օր տեւող հոգեվարքէ մը յետոյ նա ընդմիջտ կը բաժնուի իր աշխատանքներէն:

Մենք հոս շատ քիչ բան կրցանք ամփոփել Չամիչեանի գործէն՝ որուն բերած նորութիւնները բազմաթիւ են: Նա մինչեւ իսկ հաւելթի եւ սերմի աճումն ուսումնասիրած է՝ առանց արուին միջամտութեան (echinodermi): Պատճառը որով փորձատան մէջ քերոնները իրենց իրենց կը փոխուին զարշահոտ թթուութիւններու, մինչդեռ բոյսերու մէջ կը պահեն իրենց անուշահոտ վիճակը, և գտած է որ պաշտպանը քրորոֆիլլան է: Թէ ինչպէս ապագային կարելի պիտի ըլլայ անկենդան նիւթերէ կենդանի նիւթի մը անցնիլ... և այլն: 1907ին Վիեննայի մէջ իր բանախօսութեան ընթացքին կը նկարագրէ յուզուած շեշտով յաջողութեան առթած ուրախութիւնը և կը շօշափէ նաեւ այս վերջին տիեզերական բնոյթ կրող խնդիրը. «Ո՞վ կրնայ ըսել և նկարագրել ճշտիւ ինչ որ կը զգայ մարդս՝ երբ իրականութիւններու և պատրանքներու մէջէն, անքուն գիշերներէ և օրուան յամառ աշխատանքներէ յետոյ կը յաջողի ճանչնալ գործարանաւոր կարեւոր նիւթի մը կազմը և զայն յառաջ բերել համադրութեամբ: Որչափ ալ մարդս վարժ ըլլայ այդ տեսակ յաջողութիւններու, սակայն ամէն նոր յաղթանակ կը յուզէ գիտական աշխարհը. բնութեան մէջ գտնուող նիւթի մը

յառաջընթացը թէեւ անկենդան՝ բայց մասն է կենդանի էութեան մը»:

Չամիչեան շուտով մեռաւ և իր աշխատանքները չկրցաւ շարունակել իր հիմնած փառաւոր Տեսական Քիմիարանութեան շէնքին մէջ. նա իր բոլոր զարմանահրաշ փորձերը կատարած է երեք մեղր լայնութիւն և չորս մեղր երկայնութիւն ունեցող սեւցած սենեակի մը մէջ: G. Plaucher կ'առաջարկէ այս փորձիկ փորձատան մէջ իր յիշատակն յաւերժացնող արձան մը կանգնել, ուր Չամիչեան առանց լոյսի և առանց մաքուր օդի 22 տարի աշխատած է: Ասիկա շատ բան պիտի նշանակէր. ամէնէն առաջ որ կամքն ու եռանդը շնորհքով փորձատան մը և գործիքներու չգոյութեան տեղը կրնան բռնել, սակայն դժբախտաբար ասիկա ճիշտ է միայն Չամիչեանի մը համար. Չամիչեաններ քիչ կը ծնին և երբ մարդկութիւնը բախտը կ'ունենայ ատոնց հանդիպելու՝ պէտք է ամէն դիւրութիւն տայ կեանքներին երկարելու, և միջոցներ՝ որ պէսզի փորձիկ զոհողութեամբ իրենց գիտութեան պտուղը կարենան մարդկութեան տալ: Երկրորդ, կ'ըսէ Plaucher, որպէսզի այն կասկածն ու խղճի խայթը չունենանք որ չափազանց աշխատանքը, խեղճութիւնը և հակառողջապահական միջավայրը մաշած ըլլան իր առողջութիւնը և իր թանկագին կեանքին վերջ տուած:

Չամիչեան քաջուած կեանք մը ունեցած է, իր փափաքովը չէ որ մասնակցած է Պոլոնիայի Քաղաքապետական Խորհուրդին և Ծերակուտական ընտրուած: Նա զգուշացած է արտաքին շփոցիչ փառքերէ և ուզած է միշտ իր փորձատան մէջ մնալ:

Թէ ինքը և թէ իր աշակերտները մէկ պատճառով միայն կրնային փորձատունէն պակսիլ. երաժշտական հանդէսի մը ներկայ ըլլալու համար: Չամիչեան երաժշտական մ'էր և իր այդ գեղարուեստական ձգտումին գոհացում տալու համար Բատովան ձգեր և Պոլոնիա անցեր էր:

Չամիչեանի փափկանկատութեան կա-

րելի է վերագրել, ըստ ուրիշներու հայրենասիրութեան, Վիեննայի համալսարանը չփոխադրուիլ, ուրկէ 1899ին, այսինքն Weidel ի մահէն յետոյ, հրաւիրուած էր ուսուցչութիւն ընելու և աւելի լայն միջոցներով իր փորձերն առաջ տանելու Աւստրիական կայսրութեան մէջ:

Չամիչեան կը սիրէր իր աշակերտները և անոնցմէ արցունքով կը բաժնուէր: Սակայն նա լոսկեաց էր և ամենուն հետ մտերմօրէն չէր արտայայտուեր. վերարկուն ուսին ձգած արագօրէն կ'անցնէր փորձատունէն՝ ամենուն պէտք եղած խըփորձատունէն: Մէկ հոգւոյ քով միայն բաւարարէր կանգ կ'առնէր ու կը խօսէր իր սիրած նիւթերու մասին, կը պատմէր իր ցաւերը. ասիկա էր G. Bruni, իր ամէնէն սիրելի աշակերտը, որուն յետոյ ամէնէն սիրելի աշակերտը, որուն յետոյ վիճակուեցաւ Չամիչեանի եռամսեայ մահը վերաբերել Պոլոնիայի համալսարանին մէջ:

Չամիչեան իտալացիներու կողմէ ներկայացուած է իտալ հայրենասէր մը, ճիշտ է որ անոր մայրը իտալացի մ'էր, բայց ինքը Թրիեսթ ծնած ըլլալով՝ աւստրիական կը թուի ստացած է: Միւս կողմէ սակայն Չամիչեանի Հռոմ երթալը դժուար է միայն Cannizzaro ի դիւթիչ անուան վերագրել: Չամիչեան իր մօրապաշտեմը քով աչքը բացած ըլլալով՝ հղրայրներուն քով աչքը բացած ըլլալով՝ մայրենի լեզուն իտալերէնը եղած է, և ուրեմն հարկ է ընդունիլ որ այս վերջիններու ազդեցութիւնը բաւական կշռած է փորձիկին վրայ:

Ըստ Dr. Nasini ի՝ Չամիչեան գիտէր նաեւ հայերէն կարգաւ: 1913ին Վեննայի Միլիթարեան վանքը այցելած է իր քեռորդույն հետ և Գերպ. Կիւրեղեան Արհայր սրահին մէջ պատմաբան Հ. Չամիչեանի պատկերը ցուցնելով ակնարկած է. «Ապագային հոս պիտի կախենք նաեւ

գիտնական Չամիչեանի պատկերը որպէսզի պատմաբան Չամիչեանի հետ մըցի»:

Սակայն Չամիչեանի քաջուածութիւնը, անտարբերութիւնը փառքի եւ պատուի հանդէպ, միւս կողմէ իր անհուն սէրն իր գործին համար, ցոյց կու տան որ նա ազգայնական բնոյթ կրող կաղապարներէ դուրս ելած էր և իրեւ մեծ գիտնական մը՝ նուիրուած ընդհ. տառապող մարդկութեան: Իրօք, նա գիտութիւնը չմշակեց պարզ գիտութեան համար, շատ մը հաստատութիւններու մէջ՝ ուր իր կորուստիւ և փայլուն գործունէութիւնն առաջ մղեց, ուր տքնեցաւ զոնք մոսամբ մը տիրանալու արեւին և օդին գաղտնիքներուն, նրպատակ ունէր մարդկութեան համար նոր միջոցներ և նոր բարիքներ ձեռք բերելու:

Աւագ որ նա դեռ իր աշխատանքները կատարելութեան չհասցուցած վաղաժամ մահով մ'ընդհատեց իր առաքելութիւնը: Բայց նոյնինքն Չամիչեանի բացատրութեամբ՝ — դամբանական մեծ քիմիագէտ Piccini ին ուղղուած — «ըսել որ վաղաժամ մահացաւ՝ քիչ է, որովհետեւ եթէ նա ապրած ըլլար մինչեւ խոր ծերութիւն՝ իր կեանքը դարձեալ շատ կարճ պիտի թուէր. տաղանդներ կան որ չեն սպասիր. մարդիկ որոնց գիտութիւնը միշտ կը բազմապատկուի տարիներու ընթացքին, այնպէս որ որչափ ալ տան՝ դեռ բաւական տուած չեն ըլլար իրենց ունեցած մտային գանձէն: Այս տեսակ կազմուածքներէ մարդկութիւնը միշտ առնելիք ունի և անոնց անհետացումը անսահման վնաս մ'է մարդկութեան»:

Չամիչեան հայ ցեղէն մասնաւորապէս ժառանգած էր յամառութեան ձգտող կամքի զօրութիւն և հայը Չամիչեանով իր ցեղային տուրքն հատուցած է քաղաքակրթութեան չափանիշ սքանչելի գիտութեան մը:

Ս. ԵՂՈՅԱՆ
Վկայեալ քիմիագէտ